

УДК 332.2 + 338.1

І. О. Стеблянко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та управління національним господарством, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ

АГРАРНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРОГРАМНІ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

I. Steblianko,

Candidate of Econ. Sci., Senior Lecturer, Associate Professor of the Department of Economics and Management of National Economy, Dnipropetrovsk national university Oles Honchar, Dnipropetrovsk

THE AGRARIAN SECTOR OF NATIONAL ECONOMY: SOFTWARE STRATEGY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні основи і практичні аспекти використання програмних стратегій стійкого розвитку в аграрній галузі національної економіки. Об'єктом дослідження є процеси проведення реформи в сільському господарстві. У процесі підготовки статті використано сучасні методи проведення наукових досліджень: системний підхід, критична оцінка положень стратегічних програмних документів держави в аграрній сфері. Метою статті є узагальнення змісту державних стратегій розвитку аграрної сфери національної економіки, викладеного у програмних документах, та його критична оцінка на предмет удосконалення. Визначено зв'язок реформи сільського господарства з реформами у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, сприяння міжнародній торгівлі і ефективного розвитку сільських територій на основі децентралізації, що відповідає концепції сталого розвитку і вимогам інтеграції до Євросоюзу. Основними напрямками реформ, передбачених у програмних заходах, є: гармонізація законодавства щодо безпечності харчової продукції із законодавчими актами ЄС, зміна підходів до державної підтримки сільськогосподарського виробництва, дерегуляція підприємницької діяльності в галузі, перехід до інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання, фінансова підтримка фермерських господарств, малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників, формування ефективного організованого аграрного ринку, залучення до нього самозайнятих форм господарювання, законодавче закріплення сімейного типу господарювання, кооперація і об'єднання особистих селянських і сімейних фермерських господарств.

The subject of the study is theoretical, methodological foundations and practical aspects of programming strategies of sustainable development in the agricultural sector of the national economy. Object is the reform process in agriculture. In preparing the article used modern methods of research: a systematic approach, critical evaluation provisions strategic policy documents state in agriculture. The article is a synthesis of the content of public policies agricultural sector of the national economy, as set out in policy documents and its critical evaluation of improvement. The connection of agricultural reforms with reforms in the field of safety and food quality, promoting international trade and effective rural development based on decentralization, which corresponds to the concept of sustainable development and the requirements of EU integration. The main directions of reforms envisaged in program events are: harmonization of legislation on food safety with the laws of the EU, changing approaches to state support of agricultural production, deregulation of business activities in the industry shift to innovative investment model of economic growth, financial support for farms small and medium agricultural producers, forming an effective organized agrarian market, involvement of the forms of self-management, legislative strengthening of family type management, cooperation and unification of personal peasant and family farms.

Ключові слова: національна економіка, аграрна галузь, програмні стратегії, стійкий розвиток.
Key words: national economy, agricultural sector, program strategies, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Аграрний сектор України, базовою складовою якого є сільське господарство, формує не тільки продовольчу, але і економічну, екологічну та енергетичну форми національної безпеки. Сільське господарство сприяє розвитку харчової і переробної промисловості, а також інших технологічно пов'язаних галузей, які поставляють засоби виробництва та споживають продукцію сільського господарства як сировину, а також надають транспортні, торговельні та інші послуги тощо. В умовах соціально-економічної кризи, яку необхідно подолати Україні, ефективний розвиток аграрної галузі є надзвичайно важливим із погляду на її роль для формування доходів бюджету та створення соціально-економічних умов сільського розвитку.

Особлива роль аграрного сектору в соціально-економічному житті країни обумовлюється уні-

кальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагоме місце на міжнародному продовольчому ринку. Сільсько-господарська діяльність проводиться на всій території країни, до неї залучено майже третину загальної кількості населення країни. Утім, конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках не є стабільними внаслідок незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, значних коливань цін на світовому ринку, нестійкості торговельних відносин з країнами-імпортерами тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблеми розвитку аграрної галузі національної економіки знаходяться у центрі уваги багатьох вчених. У статтях Чигриниць О.А., Федулової І.В. досліджено основні принципи побудови системи національної продовольчої безпеки у тісному взаємозв'язку із глобалізаційними процесами, зовнішньоекономічною діяльністю, забезпеченням конкурентоспроможності національної економіки тощо. Зокрема запропоновано модель розвитку внутрішнього виробництва органічних продуктів харчування як напрям підвищення продовольчої безпеки України [1, с. 103]. Робиться акцент на тому, що суттєве значення в формуванні фондів споживання м'яса і м'ясних продуктів, молока і молочних продуктів відіграють експорт і імпорт [2, с. 379]. Це потребує визначення кола заходів з метою захисту вітчизняного виробника і збільшення рівня задоволення споживача. Оцінка експортної орієнтації та імпорто-залежності основних продуктів харчування дозволила визначити основні напрями розвитку ринків м'яса, молока, олії і зерна в контексті забезпечення продовольчої безпеки держави [3, с. 198].

У статті Тараненко Г.Г. розглянуто підходи до державного регулювання продовольчої політики на сучасному етапі; визначено, що оптимальним варіантом видається ефективне поєднання інструментів державного регулювання та принципів ринкової економіки для розвитку національного аграрного виробництва, забезпечення продовольчої безпеки та соціальної підтримки населення сільських територій [4, с. 54]. Закревською Л.М. визначено особливості формування економічних важелів державного регулювання аграрного ринку в умовах Світової організації торгівлі та інтеграції до Європейського Союзу [5, с. 54]. Основні засади забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних промислових та аграрних товаровиробників на інноваційній основі досліджено Тка-

ченко Н.М. [6, с. 285], а Гуткевич С.О. робить акцент на інвестиційний стратегічний розвиток АПК, зорієнтований на задоволення внутрішніх та експортних потреб країни в аграрній продукції [7, с. 73], а також на регіональні аспекти розвитку аграрної сфери економіки [8, с. 3]. У статті Скопенко Н.С. з'ясовано перспективи розвитку АПК України на основі формування інтегрованих структур [9, с. 95]. Високо оцінюючи науковий доробок указаних авторів, слід визнати недосконалість програм реформування аграрного сектору та їх невідповідність вимогам законодавства і принципам права Європейського Союзу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є узагальнення змісту державних стратегій розвитку аграрної сфери національної економіки, викладеного у програмних документах, та його критична оцінка на предмет удосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Програмні засади розвитку аграрної сфери виникли близько десяти років назад. У 2007 р. було прийнято Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року, яка визнала такі найгостріші проблеми: відсутність мотивації до праці, найнижчу серед галузей економіки середньорічну заробітну плату в сільському господарстві, бідність, трудову міграцію, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та відмирання сіл [10]. Основною метою Програми є забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності.

Основними завданнями Програми було визначено: створення організаційно-правових та соціально-економічних умов для комплексного розвитку сільських територій, наближення та вирівнювання умов життєдіяльності міського та сільського населення; підвищення рівня ефективної зайнятості, посилення мотивації сільського населення до розвитку підприємництва у сільській місцевості як основної умови підвищення рівня життя населення; підтримка конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах інтеграції України у світовий економічний простір; подолання стихійності та тінізації аграрного ринку; створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення.

Після підписання Угоди про Коаліцію депутатських фракцій "Європейська Україна" у листопаді 2014 р. [11] Міністерство аграрної політики України розробило план заходів, орієнтованих на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України [12], а також проект структури Програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, який виноситься на громадське обговорення [13]: Структура програми включає два рівні перший — мета, завдання, шляхи і способи вирішення: 1) в розрізі укладів; 2) в розрізі функціональних напрямів; другий — в розрізі галузей аграрного сектору.

На першому рівні програми укладами визнаються: господарства з високою соціально-економічною роллю для сільських громад; ("внутрішньосільські", виключно та переважно самозайняті господарюючі суб'єкти: малі, дрібні сільськогосподарські виробники; ОСГ, сімейні ферми; кооперативи; "внутрішньосільські" сільськогосподарські господарюючі суб'єкти із працевлаштуванням переважно односельчан: сільгоспідприємства; фермерські господарства; великі сільгосптоваровиробники: міжгосподарські формування; група підприємств афілійованих із одним власником, агрохолдинги; вертикально інтегровані господарства. Шляхами, способами і механізмами в розрізі функціональних напрямів є: забезпечення продовольчої безпеки; земельні відносини; фінансово-кредитна та податкова політика; регуляторна політика в аграрному секторі, технічне регулювання; організація та регулювання ринків; конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції; раціональне використання природних ресурсів, залучених до господарського процесу в аграрному секторі.

Другим рівнем акценту програми справедливо визнаються розвиток галузей аграрного сектору економіки: тваринництво, рослинництво, харчова та переробна промисловість, лісове і рибне господарство, сільськогосподарське машинобудування, логістична інфраструктура, мережа складських та елеваторних потужностей, альтернативна енергетика.

Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року пропонує варіант реформи, який дасть змогу аграрному сектору економіки задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції у світі шляхом стабільного експорту сільськогосподарської продукції та продуктів її глибокої переробки [14]. Він передбачає визначення, розробку та імплементацію напрямів розвитку аграрного сектору економіки на основі оптимізації його виробничої і соціальної інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, нарощування його обсягів, покращення якості і безпеки сільськогосподарської продукції, охорони довкілля та відтворення природних ресурсів, підвищення рівня зайнятості сільського населення, створення нових робочих місць.

Однією з першочергових проблем є гармонізація законодавства щодо безпечності харчової продукції із законодавчими актами ЄС, а також сприяння просуванню вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на зовнішні ринки збуту. Для цього необхідно активізувати участь України у міжнародних виставках із брендом "Продукт України", розвивати портову та залізничну інфраструктуру для нарощування експорту, використовувати аграрні квоти на ринках держав-членів ЄС та збільшувати їх обсяги.

Розробка Концепції розвитку сільських територій має передбачати стимулювання підприємницької активності, диверсифікацію зайнятості сільського населення (зелений (сільський) туризм, промисли і ремесла, послуги), механізми впливу громадського самоуправління та регіонального саморегулювання на соціально-економічні складові життєдіяльності громад та територій. Реалізація цієї концепції передбачає забезпечення фінансовими ресурсами, збільшення обсягів яких на місцях очікується в результаті проведення реформи децентралізації.

В основу реформи сільського господарства має бути покладена зміна підходів до державної підтримки сільськогосподарського виробництва на основі забезпечення її прозорості за рахунок зменшення кількості програм, чіткого і неоднозначного формулювання вимог до заявників. Значну роль у цьому процесі можуть відіграти ПАТ "Державна продовольчо-зернова корпорація України" та ПАТ "Аграрний фонд" за умови створення ефективної системи корпоративного управління.

Важливо продовжити дерегуляцію підприємницької діяльності в галузі за рахунок: удосконалення процедур отримання дозволів на водокористування для сільськогосподарських підприємств, екологічних вимог до споруджуваних об'єктів тваринництва, лібералізації карантинного та фітосанітарного регулювання; спрощення процедури використання земель сільськогосподарського призначення для будівництва господарських будівель сільськогосподарського призначення; делегування окремих функцій держави саморегулювним організаціям та органам місцевого самоврядування; формування конкурентних ринків послуг (зокрема сертифікації та проведення лабораторних досліджень).

Для зменшення витрат, пов'язаних із реалізацією сільськогосподарської продукції, необхідно скасувати надмірні процедури обов'язкової реєстрації, сертифікації та дозвільних документів (зокрема, карантинні та ветеринарні сертифікати), скоротити час та витрати, пов'язані зі здійсненням встановлених процедур оцінки відповідності вимогам щодо безпеки споживання та фітосанітарним вимогам.

Для переходу до інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання необхідно розро-

бити концепцію реформування аграрної науки на основі з метою підвищення її ефективності, передбачивши, зокрема, збереження державного фінансування фундаментальних наукових досліджень і досліджень у сфері збереження навколишнього природного середовища, та скорочення державного фінансування прикладних досліджень, приватизацію (із паюванням земель між працівниками та жителями прилеглих сільських населених пунктів) та ліквідацію неефективних підприємств, установ та організацій Національної академії аграрних наук. Пріоритетною має стати розробка та впровадження механізму стимулювання створення нових виробництв з глибокої переробки сільськогосподарської продукції з метою збільшення доданої вартості та нарощування експорту; створення національної системи насінництва та розсадництва з ефективним експортним потенціалом; поліпшення племінних і продуктивних якостей тварин; впровадження енергозберігаючих технологій тощо. Фінансове забезпечення реформи сільського господарства передбачає державну підтримку фермерських господарств, малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників шляхом надання пільгових кредитів для фінансування проектів, спрямованих на виробництво (з можливою подальшою переробкою) сільськогосподарської продукції та здешевлення страхових платежів (премій) за договорами страхування сільськогосподарських культур від ризику загибелі.

Передумовою формування ефективного аграрного ринку є законодавче врегулювання та практичне запровадження фінансових інструментів на ринках сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні контракти, у тому числі укладені на світових товарних та фондових біржах). Необхідно залучати в організований аграрний ринок малі та самозайняті форми господарювання (особисті селянські господарства) за умови дотримання ними законодавчо встановлених вимог щодо якості та безпечності харчової продукції, законодавчо закріпити сімейний тип господарювання (сімейні фермерські господарства) з наданням їм статусу сільськогосподарських товаровиробників, а також розвивати дрібні та сімейні фермерські господарства на засадах їх кооперації та об'єднання. Це дозволить збільшити обсяги виробництва валової сільськогосподарської продукції господарствами населення.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

1. Реформа сільського господарства тісно пов'язана з реформами у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, сприяння міжнародній торгівлі і ефективного розвитку сільських територій на основі децентралізації, у т. ч. фінансової. Це відповідає концепції сталого розвитку і вимогам інтеграції до Євросоюзу.

2. Основними напрямками реформ, передбачених у програмних заходах, є: гармонізація законодавства щодо безпечності харчової продукції із законодавчими актами ЄС, зміна підходів до державної підтримки сільськогосподарського виробництва, дерегуляція підприємницької діяльності в галузі, перехід до інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання, фінансова підтримка фермерських господарств, малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників, формування ефективного організованого аграрного ринку, залучення до нього самозайнятих форм господарювання, законодавче закріплення сімейного типу господарювання, кооперація і об'єднання особистих селянських і сімейних фермерських господарств.

3. Очікуваними результатами є: збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської діяльності; розширення бази формування власних фінансових ресурсів та покращення умов доступу до зовнішніх джерел; вдосконалення системи державної підтримки сільськогосподарського виробництва, забезпечення її прозорості; збільшення частки сільських домогосподарств, залучених у функціонуючі ланцюги доданої вартості у корпоративному секторі; насичення внутрішнього ринку високоякісною сільськогосподарською продукцією за доступними цінами; створення ефективної інформаційно-маркетингової системи на аграрному ринку; підвищення розміру середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства до середнього рівня за галузями економіки; зростання щороку обсягів експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції; збільшення експортних можливостей харчової та переробної промисловості України за рахунок продукції глибокої переробки, виробленої із застосуванням новітніх інноваційних параметрів, зокрема, на ринку ЄС.

Перспективами подальших досліджень є удосконалення програмно-цільового управління в контексті стійкого розвитку національної економіки.

Література:

1. Чигринець О.А. Шляхи підвищення продовольчої безпеки України в умовах глобалізації АПК / О.А. Чигринець // Наукові праці НУХТ. — 2014. — Т. 20, № 2. — С. 99—105.
2. Федуллова І.В. Вплив експорту і імпорту агропромислового комплексу на формування фонду споживання / І.В. Федуллова // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць — Спец. випуск Стратегічні імперативи сучасного менеджменту. — К.: КНЕУ, 2012. — Ч. 1. — С. 375—385.
3. Федуллова І.В. Дослідження експортної орієнтації та імпортозалежності основних продуктів харчування в контексті забезпечення продовольчої безпеки / І.В. Федуллова // Наукові праці НУХТ. — К.: НУХТ, 2013. — № 53. — С. 194—203.
4. Тараненко Г.Г. Сучасні підходи до державного регулювання продовольчої політики / Г.Г. Тараненко // Інтелект ХХІ. — 2015. — № 1. — С. 51—55.

5. Закревська Л.М. Регулювання аграрного ринку України в умовах міжнародної інтеграції / Л.М. Закревська // Вісник НТУ "ХПІ" — Харків: НТУ "ХПІ". — 2013. — № 53 (1026). — С. 52—57. — (Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства).

6. Ткаченко Н.М. Шляхи розвитку національної інноваційної системи України / Н.М. Ткаченко // Наукові праці Таврійського державного технологічного університету. — Мелітополь, 2012. — № 3 (19). — С. 281—292.

7. Gutkevych S. Investment strategy of agrarian sector / S. Gutkevych // Інтелект XXI. — 2015. — № 1. — С. 70—76.

8. Гуткевич С.О. Концептуальна модель розвитку об'єктів аграрної сфери економіки України / С.О. Гуткевич // Інтелект XXI. — 2012. — № 3—4. — С. 20—21.

9. Скопенко Н.С. Перспективи розвитку АПК України на основі формування інтегрованих структур / Н.С. Скопенко // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. — 2010. — № 4. — Т. 3 (Економічні науки). — С. 94—96.

10. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=2976>

11. Угода про Коаліцію депутатських фракцій "Європейська Україна": Угода Верховної Ради України; Регламент від 27.11.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>

12. План заходів із виконання Мінагрополітики України та центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується КМУ через Міністра аграрної політики та продовольства України, Програми діяльності КМУ і Коаліційної угоди у 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=15654>

13. Структура програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=10516>

14. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>

References:

1. Chyhrynets', O. A. (2014), "Ways to improve the food security of Ukraine in the context of globalization", *Naukovi pratsi NUKhT*, No. 2, vol. 20, pp. 99—105.

2. Fedulova, I. V. (2012), *Vplyv eksportu i importu ahropromyslovoho kompleksu na formuvannia fondu spozhyvannia* [Impact of export and import of agriculture on the formation of the consumption fund], K.: KNEU, Kyiv, Ukraine.

3. Fedulova, I. V. (2013), *Doslidzhennia eksportnoi oriantatsii ta importozalezhnosti osnovnykh produktiv kharchuvannia v konteksti zabezpechennia prodovol'choi bezpeky* [Research and export orientation importozalezhnosti basic foodstuffs in the context of food security], K.: NUKhT, Kyiv, Ukraine.

4. Taranenko, H. H. (2015), "Current approaches to state regulation of food policy", *Intelekt XXI*, No. 1, pp. 51—55.

5. Zakrevs'ka, L. M. (2013), *Rehuliuвання ahrarnoho rynku Ukrainy v umovakh mizhnarodnoi intehtratsii* [The regulation of the agricultural market of Ukraine in conditions of international integration], Kharkiv: NTU "KhPI", Kharkiv, Ukraine.

6. Tkachenko, N. M. (2012), "Future development of the national innovation system of Ukraine", *Naukovi pratsi Tavrijs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, No. 3 (19), pp. 281—292.

7. Hutkevych, S. O. (2015), "Investment strategy of agrarian sector", *Intelekt XXI*, No. 1, pp. 70—76.

8. Hutkevych, S. O. (2012), "Conceptual model of objects agricultural sector of economy of Ukraine", *Intelekt XXI*, No. 3—4, pp. 20—21.

9. Skopenko, N. S. (2010), "Prospects for the development of agriculture Ukraine through the formation of integrated structures", *Visnyk Khmel'nyts'koho nats. un-tu*, No. 4, vol. 3, pp. 94—96.

10. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsil'ovoi prohramy rozvytku ukrains'koho sela na period do 2015 roku (2007) [On approval of the State Target Program of Ukrainian village till 2015], [Online], available at: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=2976>

11. Uhoda pro Koalitsiiu deputats'kykh fraktsij "Yevropejs'ka Ukraina" (2014), [Agreement on a coalition of parliamentary factions "European Ukraine"], [Online], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>

12. Plan zakhodiv iz vykonannia Minahropolityky Ukrainy ta tsentral'nymy orhanamy vykonavchoi vlady, diial'nist' iakykh spriamovuiet'sia i koordynuiet'sia KМУ cherez Ministra ahrarnoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy (2015), [Action Plan for the implementation of Agrarian Policy of Ukraine and central executive bodies whose activities are directed and coordinated Cabinet through the Minister of Agrarian Policy and Food of Ukraine], [Online], available at: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=15654>

13. Struktura prohramy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku (2015), [The program structure of the agricultural sector for the period 2020], [Online], available at: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=10516>

14. Kontseptsiiia Derzhavnoi tsil'ovoi prohramy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku (2015), [Concept of the State Target Program of the agricultural sector for the period 2020], [Online], available at: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>

Стаття надійшла до редакції 04.10.2015 р.